

ISABELLA HAUSEROVÁ – SCHÖNEROVÁ

ISABELLA HAUSEROVÁ –
– SCHÖNEROVÁ

Děti potřebují prarodiče

portál

Děti potřebují prarodiče

Psychologické poznatky z posledních desetiletí potvrzují velký význam prarodičů pro citový a sociální vývoj dítěte. Ukazuje se totiž, že kontakt dětí s lidskou generací starší a nejstarší velmi významně přispívá k rozvoji sociálního citění a takzvaných prosociálních postojů, což má pro každého jedince i pro společnost jako celek zásadní důležitost.

(Prof. Zdeněk Matějček)

Mezigenerační sdílení je pro naše děti i pro společnost, ve které budou žít, nesmírně důležité. Autorka pomáhá pochopit čtenáři odlišnosti výchovné úlohy prarodičů. Neunavuje suchým teoretizováním, ale prostřednictvím veselých i vážných příběhů o dědečcích, babičkách a vnoučatech vysvětluje, jak prarodiče mohou jedinečným způsobem obohacovat dětskou duši. Zatímco na rodičích leží tíha odpovědnosti za výchovu dětí, prarodiče jsou svým vnukům spíše vřelými průvodci, kteří korigují extrémní požadavky otců a matek a mají v každodenním shonu na děti více času. Zážitky s prarodiči a jejich vyprávění se dětem často vrývají do paměti na celý život.

ISABELLA HAUSEROVÁ-SCHÖNEROVÁ (1954) je nezávislá publicistka. Žije v Herrenbergu u Stuttgartu.

- ! Jedinečná role starší generace
- ! Vřelí průvodci dětstvím
- ! Vychovatelé k sociálnímu citění
- ! Zakladatelé širší rodiny
- ! Sdílet, když tu prarodiče

ISBN 80-7178-105-3

9 788071 781053 >

RÁDCE PRO RODICE
A VYCHOVATELE
portál

právěni chtějí být obhajobou prarodičů, jejich prožitého života a možnosti, aby to, co prožili a zakusili, předali dál těm, kdo mají ještě čas naslouchat: svým vnučkám a vnukům. O prarodičích, se kterými byly těžkosti, se v knize příliš nemluví. Existují i méně laskaví prarodiče, kteří malicherně kritizují, šikanují své děti a vnuky, prarodiče, kteří zatrpkli. Takoví prarodiče asi nebudou optimálními průvodci životem. Někdy je zapotřebí se distancovat od lidí, kteří jsou jako černá díra, kteří se poddávají své zlosti a smutku. Takové projevy ze strany prarodičů mohou mladému člověku uškodit.

Přesto bychom chtěli svým vyprávěním o různých dědečích a babičkách motivovat ostatní prarodiče, aby se - alespoň tu a tam - nechali od svých vnuků „zapfáhnout“. Naše vyprávění by některé rodiče mohlo povzbudit, aby nepřiliš milovaného otce nebo panovačnou matku viděli ze zorného úhlu svých dětí. Možná, že i stereotypní postoje vůči vlastním rodičům se dají změnit a nevyjasněné vztahy uspořádat snesitelněji. Všem těm, jejichž příbuzenské vztahy jsou „v pořádku“, kdo se mohou těšit z dobrých rodinných společenství, by vylíčené zážitky chtěly osvěžit vzpomínky. Vždyť mnohé z toho, co člověk s prarodiči prožil, je ve zpětném pohledu zdrojem radosti, síly a důvěry v život.

Prarodiče patří do rámce našich vztahů. Patří k hnízdu, ze kterého člověk pochází. Ať už člověk toto hnízdo miluje, odmítá, opouští nebo integruje do své dospělosti - jsou v něm ukryty prvky naší vlastní identity. Zpočátku nás utvářejí lidé z nejbližšího okolí a s těmito vlivy by se měl každý člověk vypořádat. Vzpomínky na dětství jsou jako cesta do vlastní minulosti. To se mi zdá rozhodně zajímavější než se zabývat zážitky úplně cizích slavných lidí. Snad vás, milí čtenáři, rodiče, prarodiče, vnučky a vnukové, tato kniha svede k takovým objevitelským cestám, k propletencům a kořenům života.

1. Předkové

Spříznění s minulostí

„Bez předků by byl člověk v oceánu času jako ztroskotanec na nepatrném a neobydleném ostrůvku. Skrze své předky jsme spříznění se stáletou minulostí. A jednoho dne se sami staneme předky lidí, kteří se ještě nenarodili, a přesto už jsou s námi spříznění.“¹⁾ Tak vidí generační řetěz Erich Kästner. A pokračuje: „Číňané zřizovali v dřívějších dobách svým předkům domácí oltáře, klekali před nimi a rozpomínali se na souvislosti. Císař a mandarin, kupec i nádeník, každý se upamatovával na to, že je nejen císař nebo nádeník, ale také jednotlivým článkem nepřetržitého řetězu, a že jím zůstane i po své smrti. Ať už byl řetěz ze zlata, perel, nebo jen ze skla, ať byli předkové synové nebes, rytíři, nebo jen vrátní, nikdo z nich nebyl sám. ... My ovšem nechceme být tak okázalí. Ať se nám to líbí nebo ne, nejsme Číňané. Proto také nechci svým předkům stavět žádný oltář, ale jen trochu o nich vyprávět.“²⁾

Odstrčení

Význam prarodičů v dějinách se časem měnil. Ruth Dirxová ve své knize *Znovuobjevení prarodičů* poukazuje na to, že životní podmínky generace prarodičů byly vždycky tak dobré nebo špatné, jaké byly podmínky, ve kterých žili příslušníci jejich rodin. Proto není divu, že prarodiče v nějakém vznešeném měšťanském domě žili spokojeněji než v chatrči zemědělce. Vedle hmotných podmínek, které život ve stáří ztěžovaly nebo ulehčovaly, dobré či špatné stáří vždycky také spolu určovala činnost, kterou člověk vykonával.³⁾ V domácnosti sedláka nebo řemeslníka se pro prarodiče vždy našla nějaká lehčí práce, díky níž mohli pocítovat sounáležitost s dětmi a vnoučaty. Nejlépe se asi vedlo svobodným sedlákům, protože ke každému selskému dvoru patřil výměnek, malý příbytek nebo malý dům pro prarodiče:

„Byli zaopatřeni a mohli z určitého odstupů spolupřivítat život a shon další generace, aniž by nesli celou tíhu odpovědnosti.“⁴⁴ Mnoho obyvatel až do 19. století bylo ovšem vystaveno nouzi, jakmile zestárlí nebo ztratili síly: „Jakmile už nemohli pracovat, ocitli se na ulici. Až do 19. století tvořili zástup žebráků, kterými se hemžily silnice.“⁴⁵

Pro tyto staré lidi zřídily větší obce pastoušky: „Nad vchodem mnoha pastoušek byl umístěn nápis ‚Miseris et malis‘. *Miseris*, ubožáci, byli staří, nemocní a osifelí, a *malis*, špatní, byli pobudové a zločinci.“⁴⁶ To charakterizuje společnost, která toho, kdo už nemůže pracovat, odsune na totéž místo jako špatného člověka.

Křesťanský západ sice hlásal lásku k bližnímu a lásku k dětem, ale většinou zůstalo jen u proklamací. Ve stoletích feudalismu vládla moc silnějšího: „Děti byly podrobovány tvrdé výchově a staří byli považováni za přítěž, pohrdalo se jimi a byli předmětem posměchu.“⁴⁷

Jako absolutně nejnižší bod v dějinách sociálního chování označuje Ruth Dirxová třicetiletou válku. Tehdy prý měli lidé šanci na přežití jen tehdy, když byli brutální a prohnání a šli jen za svými vlastními výhodami. Silnice po válce zaplnily celé zástupy žebráků. Nejhůře byli postiženi staří lidé a děti. Trvalo ještě dlouhý čas, než byla sociální solidarita propagována ve větším rozsahu.

Ovzduší vlídnosti

Teprve v 18. století se osvícenstvím prosadilo obecné poznání, že opravdu každý má právo na život důstojný člověka. Například časopisy vykonávaly důležitou osvícenskou práci. Začaly se v nich přetřásat „všechny problémy lidského soužití, rodinný život, výchova, přátelství, úcta k bližnímu, péče o chudé, tolerance a láska k člověku.“⁴⁸ Adresátem těchto časopisů bylo zvláště měšťanstvo. Pozvolna se měnilo veřejné mínění. Ve všech oblastech života se více hájila lidskost. Ve výchově byl odmítán rozkazovací tón a tresty bitím byly zapovězeny. A zatímco se ve výchově šířil radostnější duch, ovzduší laskavosti, větší vlídnost se projevovala i vůči starším. Objevily se lidové příběhy o dobrých babičkách a dědečcích, jejichž životní zkušenost byla líčena v pozitivním světle.

Počínající industrializace 19. století umožnila i rodinám středních vrstev skrovný blahobyt. Začíná ustupovat sebezásobování, stále méně si člověk vyrábí sám a začíná se kupovat hotové zboží. Tato změna kladla větší nároky na pracovní vyčerpání generace rodičů. Rodiče tedy byli rádi, když se o děti starali prarodiče.

Militarismus ve výchově

Brzy nastala další změna, která vyvolala obranný postoj vůči prarodičům: během 19. století nabývalo postupně převahy národní vědomí. Do výchovy náhle vtrhl militarismus: „V chlapcích byli spatřováni budoucí vojáci a byla tu snaha co nejdříve do nich vtlučit vojenské způsoby.“⁴⁹ Vliv prarodičů, především babiček, byl kritizován. Jednomyslně byl zastáván názor: Babičky děti rozmazlují. Tento předsudek přetrvával celé generace. Často to slyšíme ještě dnes.

Záchrana prarodičovské cti

Od 18. století cestovali do vzdálených světadílů etnografové, kteří přinášeli svědectví, jak trpělivě a shovívavě zacházejí s dětmi přírodní národy. To nepřimo vedlo i k záchraně cti prarodičů. Slova jako trest, poslušnost, rozkaz byla těmto národům naprosto neznámá. A všude tam, kde byly děti vychovávány s láskou a shovívavostí, hráli prý důležitou úlohu prarodiče.

Pro naši dnešní situaci je zajímavé, že všechny národy, „u kterých jsou děti a staří lidé milováni a ctěni, mají jakousi formu družstevního společenství. Kde se tato forma hospodaření rozpadla, jakmile se ve větším rozsahu rozmohlo soukromé vlastnictví, existují chudí a bohatí, a bohatí začínají mít moc. Chudší jsou utlačováni a současně dochází k rozdílnému hodnocení mladých a starých, muže a ženy.“⁵⁰ Důsledkem je, že majetní starci určují život ve skupině a nárokují si pro sebe vyšší životní standard. Už nejsou milováni, ale naopak obávaní. Dětem se pod hrozbou trestu vštěpuje, aby se podrobily vůli starších a hodnostně vyšších. Jsou-li staří lidé bohatí, mají moc a jsou respektováni. Naproti tomu chudí starci jsou opovrhováni a zanedbáváni. Aby děti tento „řád“ uznaly, jsou vychovávány k poslušnosti

vůči každému, kdo stojí na stupnici výše: „Vůči staří se projevuje úcta, povinně se „ctí“, ale staří lidé nejsou milováni. Tropí se poměch z jejich ubývajících sil a netrpělivě se čeká na to, až odstoupí.“¹¹⁾

Znamení naděje

Úplně jiné jsou poměry u národů žijících stále formou družstevního společenství. Kde neexistuje rozsáhlé soukromé vlastnictví, tam jsou děti a staří lidé ctěni jako plnohodnotní členové společenství. Od těchto přírodních národů nás v Evropě odděluje dlouhý vývoj. Přírodní národy nežijí ještě pod státní vládou - a jsou všude na světě ohroženy. Naše civilizace zná dobře tradice vrchnostenských státních vlád. Nyní však usilujeme o větší demokracii, o solidárnější formy života. Přesto v mnoha oblastech života naší společnosti dosud přetrvávají pozůstatky z dob vrchnostenských států. Mnohé se postupně mění. Dnes uznáváme, že každý věk má svou vlastní hodnotu, každý plní zcela určitou úlohu. „Zabráníme-li generaci prarodičů, aby tyto úkoly plnila, bude naše soužití nejen chudší, ale i nelidštější.“¹²⁾

2. Děti potřebují prarodiče

Průvodci dětství

Kdo má děti nebo je očekává, klade si následující otázky: Co potřebuje dítě, aby se mohlo správně rozvíjet? Jak naše dítě jednou zvládne svůj život, jaké podmínky potřebuje po stránce duševní, citové a tělesné? Jak se naše dítě vyrovná se vším, co život přináší? Jak mu můžeme pomoci? Jak nalezneme svou identitu, autonomii, dobré přátele? Kdo bude našemu dítěti vyprávět pohádky, pěstovat obraznost, vštěpovat pravidla kromě nás, rodičů?

Radost z dítěte u mladých rodičů často provázejí i obavy o jeho budoucnost. Mají-li štěstí, najdou rádce, knihy, nebo mají dobrou intuici. Mnozí z nich mají rodiče, kteří jsou rádi prarodiči. Kolem pětadesát procent prarodičů - to je průřez různými anketami v průmyslových státech - se často stýká s vnoučaty, ovšem jen čtvrtina prarodičů žije se svými dětmi a vnoučaty společně. Druhá čtvrtina žije sama, zbytek buď s manželským partnerem, nebo v domově důchodců.

Že děti potřebují prarodiče, je nepochybné, ale na to, jak často se mají stýkat, se mohou názory různit. Jak intenzivně může dítě z přítomnosti svých prarodičů profitovat, vyplývá z nespočetných literárních zpráv. To, co rodiče z nedostatku času, z psychologických či jiných dispozic nemohou dát, mohou poskytnout prarodiče. O tom se navyprávělo mnohé. Člověk má radost, když může číst, poslouchat a sbírat takové zprávy.

Odkazy na budoucnost

Vyprávějí-li prarodiče o svém životě, jsou děti většinou fascinovány. Za prvé, vždycky se to týká doby minulé. V dětství prarodičů se děly věci, které by dnes byly nemyslitelné: Kdo si umí dnes představit

život bez televize, rádia, aut nebo letadel? Můj dědeček neustále poukazoval na to, že téměř všechny vynálezy, které jsou dnes samozřejmostí, se uskutečnily v jeho dětství a mládí. Za druhé, dítěti se zdá skoro neslychané, že babička byla někdy malá dívka s copy a dostala vyhubováno, když mlsala z hrnce marmeládu. Pro děti je zajímavé, že prarodiče byli také jednou malí. To, že jsou nyní velcí a v životě toho hodně zvládli, je pro dítě povzbuzením do budoucnosti. Já si například živě vzpomínám, jak na mě hluboce zapůsobilo, když mi dědeček vyprávěl historku o svých prvních dětských krůčcích.

Mám také svou cenu

Můj dědeček Johann měl patnáct sourozenců. Jako nejstaršímu synovi mu už v dětství jeho rodiče dávali důležité úkoly. Když mu bylo necelých třináct let, poslal ho jeho otec Šebestián s několika prasaty na trh. Měl je prodat za sto marek. Za hodinu však už byl zpátky a nerozhodně postával u vchodu. Jeho otec byl udiven: měl neblahé tušení, protože on sám na prodej potřeboval většinou tři až čtyři hodiny. Když mu můj dědeček podával peníze, jeho otec se na něj obořil: „Kde jsi vzal tolik peněz?“ Malý Johann odpověděl: „No, prodal jsem přece ty prasata. A protože jsi říkal, že chceš sto marek, řekl jsem handlíři, že chci nejméně dvě stě marek. Chvilku reptal, ale po deseti minutách šel a peníze mi dal. A tak jsem zase doma.“ To se muselo mému pradědečkovi Šebestiánovi určitě ohromně líbit, protože o rok později nechal svého čtrnáctiletého syna prodat celý les - opět získal mnohem větší obnos, než jeho otec čekal. Napříště, kdykoliv obchodoval nebo prodával, musel mít svého Johanna neustále s sebou. Od mého dědečka zřejmě očekával podstatně větší obchodní úspěchy.

Mně se tato historka velmi líbila, protože jsem tak získala dojem, že i děti si dokážou poradit a zvládnout důležité úkoly. To posílilo můj pocit vlastní ceny jakožto dítěte. Když se mi něco zakazovalo nebo se mi dávalo na srozuměnou, že jsem ještě pro to či ono příliš malá, říkala jsem: „Když děda už ve třinácti letech prodal prasata a les, můžu tohle také vyřídit sama.“ Proti této námitce v rodině nikdy nic nezmohl.

Vypravování z války

V roce 1914 dědečka stihl stejný osud jako většinu německých mužů. Musel do války a vrátil se naplněn zlostí na všechny, jejichž ideologie válku ospravedlňovala. Ztratil dva bratry, oba padli ve Francii. Ještě po padesáti letech s rozhořčením vyprávěl, jak jeden z jeho bratrů padl poslední den války. Vyprávěl o šoku své švagrové, která po celá léta, kdykoliv zahlédla uniformu, dostávala hysterické záchvaty. Pak přišly na řadu příběhy z války, které vyprávěl pořád dokola, jako by si chtěl vždycky znovu uvědomovat staré pocity. Ve mně našel nadšenou „oběť“. Často jsem na něho dotírala, když jsme spolu seděli na kanapi, kde si jako starý muž dopřával odpolední spánek, aby mi vyprávěl o svých zážitcích.

Nemyslím, že už jsem jako dítě chápala, jakou hrůzu ve válce prožíval. Jen záchvěvy jeho hlasu, někdy jeho zlost a hněv ve mně rezonovaly. Jako malý seizmograf jsem mu seděla na klíně a „znala“ jeho pocity.

Přiznat barvu

Když na dědečka dnes myslím, připadá mi, jako bych se do něj do slova vplížila, kdykoliv se jeho příběhy blížily vrcholu. Zнала jsem úplně přesně všechna místa, která mi nabáněla hrůzu a strach nebo mě plnila nadšením. Dnes vím, jak nebezpečně žil, protože odmítal běžné rituály mužnosti. Nikdy totiž nelíčil obvyklé hrdinské činy. Nikdy nemluvil, jako mnoho jiných starých mužů, o vojácích, které „musel“ trápit nebo šikanovat, nebo o tom, jaký byl odvážný chlapík. Místo toho vždycky zdůrazňoval, že ve válce nikdy vědomě nezabíjel. Nikdy nezamířil na žádného člověka a nestiskl spoušť.

Jeho hrdinství spočívalo v tom, že se střelení vyhýbal. Své motto předal synovi, který musel odejít do druhé světové války: „Kryj se, kdekoliv můžeš, nemysli si, že musíš být ve válce první, neměj číležitost plnit rozkazy svých představených.“ Jeho krédo bylo jednoduché a rozhodně pravdivé: „Válka je vraždění a vraždění je hřích.“ Toto vyznání ho často přivedlo do nebezpečných situací, a to nejen ve válce, které se musel zúčastnit. I během nacistické diktatury byl často jednou nohou ve vězení, protože zůstával věrný svým zásadám.

3. Mnohotvárné vztahy

Sociální svazky

Reinhart Lempp, známý dětský psychiatr, vždy znovu poukazuje na omezenost rozšířené představy rodiny. Podle obvyklé představy se u rodiny jedná o „historický jev, který možná opět zmizí v dějinách, a ne o základní danost lidské společnosti.“¹³⁾ Není důvod rozvíjet kvůli rostoucím počtům rozvodů a klesajícímu počtu dětí katastrofické scénáře, ovšem společnost a církev také nesmí „zavírat oči před nutným a nezadržitelným vývojem.“¹⁴⁾

Situaci dětí a dospělých podle profesora Lemppa charakterizuje ubývající pletivo vztahů. Neexistují sice žádné výzkumy, které by dokazovaly, že jedináci více trpí psychickými hendikepy či poruchami chování než ostatní děti, přesto však skutečnost, že jsou odkázáni na několik málo kontaktních osob, znamená značné omezení zkušeností v mezilidských vztazích. Docela jinak je tomu, když dítě vyrůstá v širší rodině s několika generacemi.

Pro děti, o které se starají výlučně rodiče (jiní příbuzní tu nejsou), by při ztrátě jednoho z rodičů „mohla vzniknout katastrofální a trvale škodlivá situace, protože nejsou v dostatečném počtu k dispozici kontaktní osoby, které by tento deficit alespoň zčásti vyrovnaly.“¹⁵⁾ „Děti jedináčků nebudou jednou znát ani strýce, ani tetu. Chybí též příbuzenská kontrola a pomoc.“¹⁶⁾

Podobně argumentuje „anketní komise demografických změn“ v Bonnu. Zabývá se změnami rodiny a sociálního prostředí a zjišťuje, že mnohotvárné příbuzenské vztahy budou brzy patřit minulosti. Namísto toho budou rodinné vztahy v důsledku střídajících se partnerství komplikovanější, často i nezávazné. Z důvodu rostoucích případů rozvodu budou příbuzenské vztahy obtížnější. Jaké jsou například vztahy prarodičů k vnukům, kteří žijí s rozvedenou ženou jejich syna a jejím novým životním partnerem? Bude ubývat i rodinná výpomoc a společné trávení volného času. Rozvolněním tradičních rodinných pout se bude stále více prosazovat individuální životní styl.

Jak se však tato skutečnost projeví v sociálním soužití? Podle znalců by se mohlo stát, že bude klesat vzájemná tolerance, protože nebude možné vycházet ze společných životních zkušeností. Tento vývoj, podmíněný malým počtem dětí v rodině, rostoucím počtem rozvodů, znamená podle anketní komise rozloučení s „normální biografií“ minulých generací. Rozpad širší rodiny s mnoha příbuzenskými vztahy je následován stále častějším rozpadem rodinné buňky s rodiči a dorůstajícími dětmi. V budoucnosti bude existovat více „neúplných rodin“, jakož i množství alternativních životních společenství.

Bohatší zkušenosti

Vzmemme-li v úvahu hodnocení odborníků, zdá se velmi důležité, aby rodiče integrovali do svých rodin nebo zbytku rodiny alespoň zbývající příbuzné - řekněme prarodiče. V normálním případě vychovávají dva dospělí v průměru (v průmyslových státech) 1,4 dítěte. Takoví rodiče jsou se svým výkladem života a světa všemocní. Jejich vysvětlení nutně nejsou tak mnohotvárná, jak by odpovídalo pluralitě světa. Z tohoto pohledu by bylo užitečné, kdyby pravidla a příkazy, představy a názory rodičů byly modifikovány jinými dospělými.

Právě prarodiče proto získávají stále více na významu. Zatímco počet narozených dětí stále klesá, příbuzní jsou roztroušeni do všech koutů, stávají se z dětí osamělé bytosti, a to i přesto, vyrůstají-li společně dvě nebo tři. V jejich primárním sociálním společenství jsou malí a bezmocní, nemají žádného obhájce svých zájmů. Nemůžeme tvrdit, že rodiče nedokážou vychovávat děti, zacházet s nimi vlídně a vytvářet příjemnou atmosféru. Ale právě tak je pravda, že rodiče mají často málo času a že se nemohou věnovat hrám a vyprávění. Není pochyb o tom, že jsou rodiče, kteří skutečně nejsou schopni děti dobře vychovávat. Odborníci poukazují na nedostatek něhy, na citový chlad a přehnané nároky na výkonnost u svých dětí. Počet týraných a sexuálně zneužívaných dětí každoročně stoupá. Pedagogové, psychologové a sociologové se shodují, že by se podobnému utrpení mohlo zabránit, kdyby základní rodinné buňky nebyly tolik izolované. Často není k dispozici nikdo z příbuzných, kdo by týrané děti chránil. Už to je dostatečný důvod k zamyšlení. Mohli by to být prarodiče, kteří budou mírnit tlak doléhající na další, často osamocené generaci.

Avšak prarodiče nechtějí pouze hasit konflikty. Někteří prarodiče, se kterými jsem diskutovala, označili za důležitý aspekt, že mají pro malé dívky trpělivost a čas. Co se jim u vlastních dětí často nepodařilo, daří se jim nyní u vnoučat.

Říkají, že se sami částečně zase „stávají dětmi“, vyžívají se ve hrách, odkrývají nové stránky své osobnosti. Pro všechny prarodiče je uklidňující pocit kontinuity: „Život jde dál, rodina nevymře. To mne uspokojuje,“ řekl mi jeden šedesátiletý lékař. Je „opravdovým fandou“ svého vnuka a navzdory tomu, že je zaměstnán, věnuje mu mnoho času. „S ním se totiž dokonale uvolním. Dětská zvědavost probouzí tu mou, a tak spolu děláme věci, které bych sám nikdy nepodnikl. Mám z toho radost, jako by mi narůstala křídla, když ho mám u sebe.“ Tento dědeček otevřeně přiznává, že všechny výhody jsou téměř na jeho straně, protože bez tohoto dítěte by podstatné prvky jeho osobnosti zůstaly ležet ladem. „Každou volnou minutu trávím s tím bystrým dítětem.“ Ví, že přijde den, kdy bude mít jeho vnuk jiné zájmy, ale pokud to jde, vychutnává čas strávený s ním.

Láska bez vlastnických nároků

Mnoho prarodičů má většinou dostatek času a mají jednu výhodu, že obvykle milují svá vnoučata jiným způsobem než rodiče. Victor Hugo říká, že je to „láska, která nehledá tělesný požitek, nemá vlastnické nároky, je to láska k rostoucímu životu, radost z krásy vzrůstající inteligence, počátku myšlen“. Victor Hugo se také hájí proti výtce, že je příliš ústupný: „Přiznávám, jsem příliš povolný, jsem vůči malým ústupný... Říkáte, že otec má být neústupný, hrozíte dětem tvrdými tresty. Myslíte vážně, že si dobro vynutíte železnou rukou? Myslíte-li si to, můžete je rovnou strčit do vězení nebo nebudou-li chtít poslechnout, nechat je za trest smažit v pekle.“¹⁷

V 19. století bylo asi zapotřebí poukazovat na pravou lásku k dětem. Dnes se veřejně uznává, že rigidní výchovné metody jsou nevhodné a škodlivé. Ale není to tak dávno, co Alice Millerová vyvolala bouři knihou *Drama nadaného dítěte*. Ukázalo se, jak málo víme o fatálních následcích nelaskavého a pokořujícího zacházení s dětmi. Od „černé pedagogiky“, jak Alice Millerová takové výchovné metody

nazývá, patrně ještě nejsme tak vzdáleni. Její následky se dají pocítit ještě i dnes.

V našem dnešním demokratickém společenském řádu toho hodně hovoří ve prospěch nasazení generace prarodičů do té pozice, kterou zaujímali kdysi. „U všech přírodních národů, které ještě žijí na předfeudálním stupni demokratickou formou, se výchova dětí přenechává prarodičům. Oceňuje se zkušenost starších, kteří zprostředkovávají dětem první dovednosti. Znají sociální sílu lásky, která je u prarodičů v tak hojné míře přítomna.“¹⁸

Převládne-li drezúra

Platí to pouze o dávno zaslých časech, že člověk pokládá život za boj, při kterém vítězí silnější a slabší je utlačován? Žena se musí podřidit muži, děti se vychovávají k poslušnosti pod hrozbou trestů a starými lidmi se buď pohrdá, nebo se jich člověk bojí, podle toho, jestli v boji o život nabyli převahy, nebo ztroskotali.

Můžeme pozorovat, že všude tam, kde vystupuje do popředí touha po úspěchu a kariéře, pokouší se člověk vtlučit potřebné znalosti dětem do hlavy často pomocí trestů a hrozeb. Při této drezúře jsou jinak myslící prarodiče tíživým vychovatelům jen na překážku. Ovšem postavení prarodičů v rodině a společnosti podléhá různým cyklům, neboť časem se následky čistě kariéristického myšlení projeví. Tam, kde každý myslí jen na svůj vlastní postup, se nakonec stává jeden druhému nepřítelem. V takové atmosféře se nakonec těžko žije a člověk se opět rozpomíná na „lidštější“ výchovu, ve které by opět silněji vystoupily do popředí pozitivní síly, kde se pěstuje vzájemnost a ochota pomáhat. Tam jsou prarodiče opět vítanými pomocníky.¹⁹

Vychováváme, abychom se sami vychovali

Dnes by se mohlo zdát, že jsme všichni vzdělanější než kdy jindy, osvojili jsme si více *znalostí* než všechny generace před námi. Všechny soustředělosti by nám měly být vlastně už dávno jasné. Ale kde si osvojíme

4. Prarodiče ztělesňují dějinnost

Prožívat čas

Každý člověk se v mládí ptá, odkud přišel a kam směřuje. Nějakou dobu dítě vlastní existenci neproblematizuje. Je prostě zde a žije. Jednoho dne se ovšem vynoří otázka odkud a kam. Najednou začíná přemýšlet a udiveně zjišťuje, že už před ním existovali lidé, zvířata a rostliny. Začíná cosi tušit o pomijivosti. Nastává proces, který s sebou nese nespočetné otázky, ať už se týkají dinosaurů, goril, kaprů nebo dubů. Otázky „odkud“ a „proč“ neberou konce. Ukrutné výslechy ze strany dětí nastávají, jakmile se vymaní ze stavu čistě subjektivního pohledu na svět. Pátrají, zkoumají, zkoušejí, vyšetřují, prostě chtějí vědět všechno...

Jednoho dne děti narazí na faktor času. Chápu, že existuje čas, který ony samy nepožily, který se odehrával dávno před nimi. Dospělí tomu říkají dějiny, a tyto dějiny jsou spojeny s více či méně zajímavými postavami. Ztělesněním dějin jsou pro děti zejména prarodiče. Především oni mohou prozradit, jak tomu bývalo dřív. „Vyprávěj mi, jak to bylo dřív,“ žadoní často děti po dědečkovi a babičce.

Výstup do dějinného vědomí

Ve své knize „Prarodiče a vnukové“ popisuje Peter Schwob význam prarodičů pro zakoušení dějinnosti: „Poznávat své místo ve světě, přijímat ho jako jedinečné a nezaměnitelné, a přesto cítit jeho relativitu a ‚proměnlivost‘ - tato schopnost je důležitým předpokladem a zároveň charakteristickým výsledkem lidského dozrávání. Prarodiče jsou spolu s ostatními příbuznými... těmi členy rodiny, kteří žijí nejdéle a obsáhli nejdéle časové období.“²²³ „Disponují vlastními zkušenostmi a dojmy z období, které je mladším generacím přístupné jen nepřímo. Co vyprávějí o dřívějšku, má na rozdíl od obecně přístupných historických představ (jen těžko slučitelných s konkrétními

zájmy jednotlivce) soukromý, závazný a důvěrný charakter. Týká se totiž bezprostředního životního prostoru, ‚teritoria‘ dospívajícího i aktérů, které poznává ještě z jiných perspektiv, a tím plastičtěji... Tak se dějiny rodiny i dějiny rodinných příslušníků stávají výstupem do dějinného vědomí vůbec; doplňují přibývající vzpomínky dítěte o kolektivní vzpomínky své skupiny a pomáhají mu objevovat, že (a jakým způsobem) dochází ke změnám a vývoji v průběhu života každého člověka. Skrze spřízněnost s líčenými postavami (všechny se vyvíjejí, nejen já), stejně jako skrze specifické podobnosti (já a moji příbuzní máme mnoho společného) se učí vnímat sám sebe jako součást srostlé, k sobě patřící rodiny.“²²⁴

Učit se z dějin

Optimisté tvrdí, že se lidé studiem dějin nepoučí. Na první pohled se zdá, že je na tom něco pravdy. Stále existují války a dobovávací tažení; stále je mezi lidmi nenávisť a násilí, které vede ke konfliktům; i nyní se lidé navzájem pronásledují z rasových, náboženských či etnických důvodů. Na druhé straně však existují známky toho, že by se věci mohly měnit k lepšímu. Komise pro lidská práva pracuje na jejich porušování; OSN se snaží řešit místní konflikty; zbrojní systémy jsou na základě smluv ničeny. Nedemokratické vlády jsou přece jen vystavovány tlaku a odmítáním mezinárodního uznání přinucovány k jednání. Postupně se začíná upouštět od názoru, že politické konflikty jsou řešitelné pouze vojensky.

Možná, že byl posun k lepšímu urychlen tím, že naši předkové byli oříznuti dvěma světovými válkami a vytrženi ze svých životních souvislostí. Jejich odpor a averze proti všemu prožitému utrpení a bídě se skrze jejich svědectví vtělily do postavy dnešních lidí. Z tohoto pohledu se zdá, že se přece jen z dějin učíme - mnohdy aniž bychom si to uvědomovali. To, že někteří sůstávají nepoučitelní a sežijí na lep starým ideologiím, tento fakt nevyvrací i ta nehloupější buda najdou své stoupence - také tomu nás dějiny učí. Možná právě poznání, že lidé se vždycky nechají svést, že se mnozí z nich z dějin nepoučí, nabádá ostatní k ostráživosti.

Pro děti mají rozumné a zkušenosti podložené odkazy na dějinné souvislosti, vývoj a procesy velký význam, protože jde o jejich budoucnost.

Babičiny dějiny jsou mé vlastní dějiny

Ingrid W. vypráví, že nikdy nechtěla poslouchat pohádky, protože její babička měla v zásobě tolik napínavých příběhů, že jí vymyšlené osoby připadaly naprosto nezajímavé: „Vždycky jsem se ptala, jestli se to doopravdy stalo, protože jsem tušila, že se hodně poučím, když budu babičku dobře poslouchat.“ Ingrid W. se z vyprávění dozvěděla, jak kruté si mohou dějiny s člověkem zahrát. Její dědeček byl podnikatelem v oblasti pozdější a dnes bývalé Jugoslávie. Zatímco byl ve válce, musela babička se třemi malými dětmi (starší byly s dětským transportem na cestě do Německa) a svou tchyní uprchnout. Na útěku byla dva roky, táhla z jedné země do druhé a cestou musela zebrať a krást, aby pomohla rodině přežít. Vnučce vyprávěla o svých neustále zavšivených dětech, o nebezpečích, hladu a bídě. „Ve stáří došla k poznání, že na nebezpečích tehdejší doby vyrostla. Uvědomovala si svou sílu. A právě tuto zkušenost mi chtěla předat,“ říká Ingrid W. Zdůraznila, že se skrze babiččino vyprávění cítila součástí této světové historie. Kdyby totiž nebyla válka, její matka by se nikdy nesetkala s jejím otcem, a ona by nebyla na světě - tyto souvislosti si jako dítě s úžasem uvědomovala.

Jednoduše řečeno: „Dějiny mé babičky bezprostředně souvisí se mnou. V podstatě její dějiny jsou i mémi dějinami.“ Z toho důvodu se i dnes živě zajímá o historická a společenská témata. Přilíš nechápe, když je lidé pomíjejí. Ingrid W. říká: „Moje babička mi nepřímo zprostředkovala poznání, že jsem částí světových dějin. Z pocitu sounáležitosti vyrůstá pocit odpovědnosti. Proto je pro mne důležité pozorně sledovat dějinné procesy, politické proudy; všechno, co se dnes podniká nebo opomíjí v ekologické a sociální oblasti, se projeví na příští generaci. Jednoho dne se náš život stane pro naše děti nebo vnuky dějinami. Za všechno, co dnes děláme, neseme odpovědnost. V budoucnu se nás určitě zeptají, proč jsme k určitým událostem nečinně přihlíželi, proč jsme se nebránili nebo proč jsme nepodporovali pozitivní myšlenky, hnutí či akce.“

Neobcházet tabuizovaná témata

Často se poukazovalo a poukazuje na zhoubné následky potlačených příběhů. To znamená, že potlačili dospělí některé události,

nejsou-li matky a otcové, babičky a dědové a to vylíčit úlohu, kterou v příběhu s hráli, vzniká mezera. Dokonce i v případě, že byl příběh brozný, musejí-li být přiznána pochybení a opominutí, je bezpodmínečně nutné, aby se jej potomci dozvěděli.

Děti a dospívající mládež potřebují pocítit, že jsou součástí řetězce, i tehdy, je-li nutné demaskovat rodinné mýty. V každé rodině existují tabuizovaná témata nejrůznějšího druhu: události, o kterých se nemluví, které však v mnohých rodinách kvasí. Tu nějaký strýc možná spáchal sebevraždu, nějaký starší bratr seděl ve vězení, tam zase sestřenice strávila celý život na psychiatrii... Z takových událostí vznikají strachy, které se mohou projevit na chování další generace. Dítě se možná podobá otcovu strýci, který v afektu zastřelil ženu. Každý způsob chování dítěte, které připomíná nějakého příbuzného, vyvolává u otce stres. Reaguje tvrdými tresty, protože chce všemožně zabránit tomu, aby byl syn jednou jako onen strýc. Kdyby chlapec věděl, proč jsou mu vyčítány výbuchy temperamentu, lépe by pochopil, že jeho jinak rozumný otec má o něj prostě jen strach.

Můžeme se ptát, proč bychom měli načínat ožehavá témata, o kterých nechce nikdo mluvit. Proč bychom měli zapalovat rodinnou psychobombu, jde-li to také jinak?

Harriet Goldhor Lernerová poukazuje ve své knize *Mírné tempo* na to, že mnohovrstevnosti člověka je přiměřené vidět souvislosti několika generací. Když předkové nevyprávějí nic o rodinných zvláštěnostech, poruchách, nebo vyrukují pouze s polopravdami, hrozí další generaci nebezpečí, že ztratí vědomí svých kořenů. Je například známo, že mnohé ženy, jejichž dcery jsou sexuální zneužívány, byly samy v dětství zneužity. Protože toto téma bylo až do nedávných let tabuizováno, nemohly nikoho požádat o pomoc, a tím ani zpracovat svůj často celá desetiletá doutnající problém. Kdyby takové ženy mohly své vlastní zneužití zpracovat, mluvit o něm se svými dcerami a solidarizovat se s nimi, byla by to pro ně pomoc.

Lernerová se přimlouvá za větší otevřenost v rodinách: podle jejího mínění nesmějí problematické struktury jednotlivých členů rodiny smízet v nevědomí. Děti mají mít možnost klást otázky a dostávat odpovědi. Měly by se dovědět, že třeba v jejich rodinách hrály roli psychologické poruchy, problémy, nebezpečné nemoci či podivné způsoby chování. Jen tak „získáme objektivnější postoj k rodinným přísluš-

nikům. Své rodiče i ostatní příbuzné tak uvidíme a poznáme jako reálné lidi v reálných životních souvislostech. Bude nám jasné, že jako všichni ostatní lidé mají i oni své silné a slabé stránky. Naučíme-li se objektivněji vnímat svou vlastní rodinu, rozšíří se tento postoj i na ostatní vztahy.⁴²⁵⁾

Dagmar V. vylíčila své těžkosti s kdysi nacisticky orientovaným dědečkem. Roland H., jeden z mých partnerů v rozhovoru, vyprávěl o jiné zkušenosti. Od babičky se dověděl, že její nejstarší syn si v osmnácti letech vzal život. Nikdo s ním o tomto synovi, tedy jeho strýci, nikdy nemluvil. Tento strýc náhle sehrál svou roli, když se Roland dostal ve škole do velkých potíží. Krátce před maturitou začal podléhat panice. Měl dojem, že není schopen odmaturovat. Rodině z toho šla hlava kolem. Roland se podrobil terapii. Mladý muž urputně odmítal s terapeutem komunikovat. Tomu se však naštěstí podařilo přesvědčit rodiče a babičku, aby se účastnili sezení. Při třetím sezení se udalo následující: babička vyprávěla, že Roland má podobné záchvaty jako její zemřelý syn. Ten také ustavičně poslouchal hudbu v době, kdy měl pracovat. Po chvíli dohadování se vložila do hovoru Rolandova matka, bledá jako stěna, a prohlásila, že se nikdy pořádně nedozvěděla, co se s jejím bratrem stalo. Byl jí nápadný nevyssvětlitelný odpor proti hudbě, který panoval v její rodině a který sama přejala. Rolandovi se velice rychle vyjasnilo souvislosti: jeho nutkání nadměrně poslouchat hudbu vedlo u babičky i matky k prudké averzi. Vyčítaly mu, že mrhá časem. Babička nakonec přiznala, že je jí hudba sama o sobě lhostejná. Její stres pramenil z domněnky, že ve vnučkovi poznává svého syna. Říkala, že se Roland jejím synovi hodně podobá, a sotva vnuček dospěl, měla nepřekonatelné nutkání zakázat mu všechno, co by ho mohlo dohnat k sebevraždě. K tomu podle ní patřila též hudba. I své dceři ustavičně domlouvala, aby dávala na Rolanda větší pozor a hudbu mu zakázala. Bylo třeba jen několika sezení, aby si rodina ujasnila, jak nenápadně a nevědomě zařadila Rolanda do příhrádky „narušený, se sebevražednými sklony“. Zákazy učit se přestaly. Dnes říká: „Svůj odpor k účasti na tomto divadle jsem mohl vyjádřit jen tím, že se přestanu učit. Cítil jsem, že něco nehraje, ale nikdo mi neřekl, že si babička o mne dělala starosti. Všechny tak pobláznily, že toho na mě bylo prostě příliš.“

Zmíněný příběh ukazuje, jak závažně se může projevit úzkost panující v rodině. Prožitky, které zdánlivě pronikají do rodiny zvenčí, rovněž působí. Prarodiče i rodiče v sobě nesou obrazy prožitých dě-

jinných událostí, které jsou často tak hrozné, že jsou schopny zvrátit celý jejich dosavadní život. Dojmy předků ovlivňují psychiku dětí.

Zlé věci k tomu také patří

Když mi dědeček vyprávěl své zážitky, líčil strašné věci, které lidé za nacistů museli prožít. Francouzská armáda si ho povolala za svědka: byl při tom, když v koncentračním táboře v blízkosti jeho bydliště byly vyhrabány zakopané části mrtvol tisíců lidí. Po více než dvaceti letech byl stěží schopen tuto událost dovyprávět do konce. Trpěl vědomím, že jako Němec byl spoluodpovědný za nejděsnější a nejbrutálnější zločiny, které kdy lidstvo spatřilo.

Nikdy jsem od něj neslyšela větu: „Nic jsme nevěděli.“ Přiznával, že se vědělo, že lidé mizejí, že Židé byli odvlékáni a zabíjeni. Ujišťoval však, že by ho ani ve snu nenapadlo, jak bestialně a důsledně bylo usmrčování Židů i jinak smýšlejících prováděno. Osvětim, Majdanek, Treblinka i Sobibor byly pro něj nepochopitelné veličiny. Věděl ovšem, jak hrůzné si počínali němečtí vojáci v Polsku: jeden mladý muž mu vyprávěl, že „židovské děti v Polsku prostě třískali o zed“. Dědeček se domníval, že jde o ojedinělý případ, o čin zvrácené osobnosti. Nedovedl si představit, jak dalekosáhle byli Němci infikováni „brilantním myšlenkovým dědictvím“. Relativně málo početné nacionální socialisty ve své obci spíše lítoval, než by je bral nějak vážně. Nemohl však nevidět, že mnoho Němců nadšeně vitalo druhou světovou válku.

Pro mě byly tyto příběhy důležité do té míry, že jsem se, podobně jako Ingrid W., cítila jejich součástí. Dychtila jsem získat víc informací, abych zjistila, jak se do tohoto celku hodím já, jak mám definovat své „teritorium“. Co mají tyto události společného se mnou, s mými přítelkyněmi a jejich rodiči a příbuznými? Jaké důsledky měly pro náš život, pro naši budoucnost? Takové myšlenky a otázky u mě vyvolávaly odpor proti příliš hlučné vyjadřovaným skupinovým názorům. Byla jsem nedůvěřivá vůči panujícím názorům i tomu, co by „se“ měla dělat nebo nechat. Dědeček mě naléhavě varoval před tím, abych si myslela, že většina v nějaké společnosti musí být vždycky na správné cestě. Po zprávách o dějinných událostech posledních šedesáti let se mi zdálo nepravděpodobné, že se člověk může spolehnout na to, co si myslí a říká „všichni“.

problematické politické a společenské jevy. Ať se děje cokoliv nedobrého, je nutné, aby lidé zaujali jednoznačné stanovisko. K tomu však potřebují výzbroj: vědění, odvahu, vytrvalost, vášnivě zaujetí a v neposlední řadě lásku k bližním. Prarodiče sice nezaručí, že jejich vnuci tím vším budou disponovat - mnoho prarodičů ovšem dovedlo prožitou minulost vyloužit a předat vnoučatům poučení. Svým životem představují vlastní historii, činí ji svým dětem pochopitelnou.

5. Dědictví tradice

Důležité jsou osoby, se kterými se můžeme ztotožnit

„Příslušnost ke své rodině a díky vědomí, že je součástí části i dědicem určité specifické tradice, se dítěti a dospívajícímu otevírají ... další nové možnosti, jak definovat sám sebe. Tyto osoby, které plasticky prožívá ... členové rodiny (tedy prarodiče, strýčkové, tety, sestřičky a bratřičky; pozn. autorky) ... se mu nabízejí jako objekty identifikace a tím rozšiřují rezervoár postav, které má k dispozici v rámci vlastní užší rodiny (tedy matku a otce; pozn. autorky).“²⁶⁰ Tak vyavětluje Peter Schwob, proč děti pro svůj příznivý vývoj potřebují více kontaktních osob.

Také Erik Erikson, známý vývojový psycholog, poukazuje na to, jak je pro dítě důležité, aby získávalo informace od co možná největšího počtu různých lidí. Protože dějinné období, ve kterém dítě žije, mu poskytuje jen omezený počet důležitých vzorů, ve kterých by si mohlo sloučit fragmenty své identity do způsobitelného celku.²⁷⁷

Aktuální vědomosti, které děti získávají prostřednictvím televize, dětských časopisů, vlastních zážitků, rodičovských připomínek - určují jejich poměr ke světu, k lidem v jejich okolí. Ovšem děti, stejně jako dospělí, musejí umět srovnávat. Rodiče jsou první a zpočátku nejdůležitější kontaktní osoby. Jednou však děti vystoupí z horizontu svých rodičů a rozhlédnou se: tamhle jsou docela jiné děti, docela jiné způsoby života, jiné stravovací návyky, hračky a knihy jiného druhu, neznámé zákazy nebo příkazy. Jakmile dítě zjistí, že přítelkyně odvádlá s ní večer zůstat mnohem déle venku nebo že kamarád odspátrání může jít ty skvělé gumové medvídky, začíná srovnávat. Rodičovský svět se zdá najednou užší, protože všichni lidé nejsou takoví, jako je matka a otec.

První krůčky ve světě probíhají hladčeji, může-li být zpočátku v širším rodinném kruhu „trénováno“ pozorování a srovnávání. Tedy existují-li prarodiče, tety a strýčkové, kteří je na cestě do života dopro-

vázejí. Každý člověk se musí jednou odpoutat od rodičů, musí zahájit vlastní odpovědný život. První pokusy o oddělení a distancování začínají už v prvních letech života. Vítr, který přitom dítěti hvízdá okolo uší, se ztiší, jsou-li tu kromě otce a matky další důvěrně známé osoby. Není-li tomu tak, může dojít k poruchám dětské psychiky. Neboť „psychopatologické symptomy“ mohou být výrazem nedostatku identifikačních objektů - a to především tehdy, je-li příčinou krize, ze které vznikají tyto symptomy, momentální, vývojově podmíněná nesnášenlivost mezi dítětem a jeho identifikačními objekty. Takové přechodné odcizení mezi dítětem a rodiči patří k procesu odputávání a individualizace, který podobně vlnám provází celé období mládí a vlastně celý život. V tomto období potřebuje dítě přístup k jiným „sociálně důležitým vzorům“, aby se mohlo vyvíjet bez podobných symptomů. Přinejmenším prarodiče mu mohou tento přístup poskytnout.

Sounáležitost s vlastním hnízdem

Všechny osoby, kterých jsem se ptala na jejich prarodiče, shodně udávaly, že pokud se vyskytly problémy v užší rodině, byli prarodiče často prostředníky při urovnání konfliktů. Byli akceptováni jako rozhodčí a díky své intervenci často uvolnili napjaté ovzduší. Když se zdálo, že už je situace takřka beznadějná, zahájili rozumnou diskusi a většinou zaujímali „nadstranický“ postoj. Ovšem v několika případech, kdy vztahy mezi prarodiči a jejich vlastními dětmi byly dosud nevyjasněny a narušeny, nedokázali tuto funkci zastat a svým vnukům posloužit jako nestranní. Stal se pravý opak: konflikt ještě přirostl, protože vypukl boj o „správné“ metody, „pravou“ cestu. Rudolf H. to formuluje takto: „Rodiče předhazovali prarodičům, že jsou ‚sto let za opicemi‘, že nemají tušení o nejnovějším vývoji, a vůbec, že jsou to teď oni, kdo rozhodují.“

Všichni však zdůrazňovali, že navzdory konfliktům mohli díky vyprávění prarodičů prožívat kontinuitu, cítit se jako část celku, a tím i jako „dědici určité tradice“. Toto dědictví se vztahuje jak na rodinu, tak na společnost, ve které žijí. Za mimořádně blahodárné považovali například společné rodinné svátky, které ve většině případů organizovali prarodiče.

František H., který se sám stal nedávno otcem, se každý rok těší na 5. květen. Tento den se před několika desetiletími prarodiče seznámili. Celá rodina, dohromady 28 lidí, zamíří na břeh řeky, kde se uspořádá piknik. Na velké ubrusy se vyloží všechno, co matka, babička, tety a strýčkové přinesli. Dědeček Bedřich poprvé spatřil svou ženu Adélu právě při jednom pikniku. Seděla se svou rodinou na louce. Příteli, který byl u Bedřicha tehdy na návštěvě, sdělil: „Tuhle báječnou ženu si vezmu!“ Energicky vykročil a mladé ženě vysvětlil, že by rád získal její adresu, aby jí mohl psát. Vysvětlil, že není odtud a přátel den musí zpátky do Berlína. Poněkud překvapená Adéla mu nakonec adresu dala. Pak nastala půlroční výměna nekonečně dlouhých dopisů z obou stran, tímto způsobem se blíže seznámili. A pak nastal onen den. Bedřich ohlásil svou návštěvu a zeptal se Adély, jestli se chce stát jeho ženou. Nechala si tři týdny na rozmyšlenou a nakonec svolila. Celá rodina teď už několik desetiletí oslavuje dědečkovu smélost, že tak spontánně oslovil svou budoucí ženu, a ještě věští odvahu babiččinu, že se svěřila přece jen ještě téměř neznámému muži.

Tato milostná a svatební rodinná historie byla časem opředená historkami legendami. František H. byl už jako dítě hrdý na to, že měl vlastní svátek, který slavil jen on a jeho velká rodina. Říkal, že to na něj udělalo tak velký dojem, že začal se svou ženou slavit na svatební den, ale „den seznámení“. Je to pro něj znamení sounáležitosti s rodinou, ze které pochází. Rád pokračuje v rodinné tradici, která mu jako dítěti a ještě i jako dospělému přinesla tolik radosti a pocitu vzájemnosti.

Každý má své mouchy

Ingrid W. vypráví o jiné stránce rodinné tradice. Její babička sloužila jako katalyzátor ve vztahu svých vnuků k dědečkovi. Tento muž, který byl podle jejího líčení vyloženě „zahořklý“, přišel ve vlně svého smutku, že společenským sestupem spojeným s touto ztrátou se vyrovnával jen obtížně. Musel se v Německu protloukat jako dělník, i přes nedostatek peněz a myslel si, že s ním osud jedná nespravedlivě. Z toho důvodu mival špatné nálady, zehral na život a odrahoval si svou nespokojenost i na své rodině. Babička byla úplně